

**JA VÄINJÄRVE
KOERU**

5
1
0
1
8
4

**BOLSHEVISTLIKUST
HÄVINGUST UUDE
ÜLESEHITUSSE**

Väinjärve

valla bolshevike
võimu alt vabane-
mise ja Omakaitse
Koeru Piirk. - Pa-
taljoni aastapäeva

aktuse kava

Eligiraamatukogu

No S 10184

Sf. 150,

K O E R U S

2. AUGUSTIL 1942

Väinjärve valla vabastamis-aastapäeva
korraldava toimkonna väljaanne.

Trükitud Majandus- ja Rahandusdirektooriumi trükikaitiste (end. Paide) trükikojas

AKTUSE KAVA:

1. Avasõna — vallavanem M. Ahe
2. Laulukoori ettekanded
3. Aktuse kõne — Eesti Omavalitsuse esin-
daja
4. Laulukoori ettekanded
5. Kõne — Tallinn-maa piirkonnakomis-
sar
6. Rahvatantsu ettekanded
7. Ülevaade kohalikest sündmustest 1941.
— ltn. H. Puupill
8. Tervitused — Järva maavanem ja
Järvamaa Omakaitse juhataja
9. Ühislaul — Eestimaa, mu isamaa
10. Lõppsõna — hra R. Krass

Neile mõtleme tänasel päeval . . .

Väinjärve vald tähistab pidulikult enamlaste terrori alt vabanemist täna, pühapäeval. Sel puhul toimub hommikul Koeru kirikus tänujumalateenistus ja hiljem päevakohane aktus, kus kõnelevad Piirkonnakomissar ja Omavalitsuse esindaja.

Kuid sellel rõõmupäeval mõtleb Koeru ja kogu Väinjärve valla rahvas sügava kaastundega ning valusas leinas neile, kes nende juurest ära rebitud teadmatusse ja keda julmalt mörvanud bolshevike inimtundetud käed :

1940. a. arreteeritud ja teadmatuses viibivad Karla Haring, Valdek Rannisto, Juha Randmaa ja Richard Tõnissoo.

14. juunil 1941. küüditatud ja teadmatuses viibivad August, Linda, Õie, Sylvia ja Lya Suurkivi, Aleksander, Leontine ja Ülo Aas, Elisabeth Krull, Jüri ja Anna

Vilja, Johannes Bauer, Evald Tuglas ja Rudolf Sirel.

1941. a. bolshevike poolt arreteeritud ja kaasa viidud teadmatutes viibivad Juhan Õnnepalu, Hugo Peiker, Amanda Varem, Kirill ja Olga Molodzov.

3. juulil 1941. mobiliseeritud kutsealuseid kõiki isamaalasi ja

22. juulil 1941. mobiliseeritud-isamaalasi, teid kõiki, kes teie teadmatutes viibite, ootavad igatsusega koju ja mõtlevad kaastundega teile kogu Väinjärve valla rahvas bolshevike terrori alt vabanemise aastapäeval ning saadavad teile kodumaa tuultega tervituse teadmatustesse kaugustesse.

Vaikses palves langetab Koeru ja ümbuskonna rahvas pead langenute mälestuse juures ja palub neile rahulist hingamist nii kodu- kui võõramaa mullas:

1941. a. suvel bolshevike poolt mörvatud Osvald Mesilane, Eino Piigert, Johannes Tomingas, Herbert Jakovits, Elmar

Aava, Johannes Aller, Heinrich Kask, Oskar Lumi, August Vutt ja Johannes Normann.

Sõjategevuse ajal punaväe poolt maha lastud Lovisa Musikus.

Miiniplahvatustel 1941. suvel surma saanud Aleksander Võsur ja lapsed Aino ning Erich Lindermann.

Haarangul punaväe riismetele langenud Voldemar Aulik ja Elmar Insolin.

Idarindel kodumaa kaitsel, parema tuleviku eest langenud Edgar Vellesoo ja Kaljo Petron.

Veel kuulub Koeru ja ümbruskonna rahva mõte oma kallile kodumaale sel tähtpäeval ja kogu rahvas palub õnne ja kustumist kõigile eesti kodudele ja kindlasti kogu valla rahva huultel liiguvad palvesõnad, mis on kannud teda üle kõigi raskuste ja kannatuste

Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!

IDA PIIGERT,
Naisomakaitse Koeru jsk. esinaine.

Eesti muld ja eesti süda...

Eesti muld! Meie muld! Meie valu, meie õnn! Miks armastab Sind iga eestlane, ja miks just nii, et Teid miski ega keegi lahutada ei suuda? Maailm on suur ja laia „kodumaa“ piiridki ulatusid aasta tagasi Saaremaalt Vladivostokini — miks ei ihkanud ükski parem eesti süda selle maa mulda, mida võrreldi isegi paradiisiga? — Ei, ja veelkord ei! Meie armastame oma maad, seda Eestit, mis on esiisade vaprusel ja esiemade hoolega ning armastusega saanud selliseks, millisena meie teda tunneme.

Kui aasta tagasi ajaloovankri mürises sündis uus Eesti, siis olime laostava bolshevismi poolt vaimselt ja varaliselt tehtud pea hingetuks. Kümneid tuhandeid eesti südameid oli kistud eesti mullast,

kihutades neid hävinema võõra ideede hüvanguks võõral pinnal. Tuhanded vaprate vanemate pojad haarasid relvad, nende puududes vaid südame kindlama käsu — valmis olla — võidelda — viimse veretilgani... On möödunud aasta. Valusaid mälestusi kanname noilt päevilt oma hinges. Harduses mõtleme neile, keda varjab Su emalik süli, samuti neile, kes kauguste tagant mõtlevad ka tänasel päeval Sinule—Eesti! Nemad on oma panuse toonud Sinu pühale altarile, — mida võime teha meie, järeljäänud, Sinu heaks, emake-maa?! Rasketest löökidest tabatuna oleme astunud alles vaaruvail sammel Sinu hüüete suunas — kuid me tuleme kõik eesti naised, vanad ja noored. Meie kanname Sinu purustatud südamele kokku uusi aardeid, meie loome uue kodu, uue vaba Eesti! Ja kuigi Sind ülesehitades ei leia meie endi hulgast neid, kellega on alustatud elu, neid, keda oleme elule juhtinud, keda oleme armastanud nagu Sindki, me Eesti, siiski oleme vaprad, sest — Eesti muld ja eesti süda, kes neid jõuab lahuta!?...

*J. JAAGUND, major,
Järvamaa Omakaitse Juhataja ja
end. Koeru OK juht.*

Tõe ja õiguse eest

Tõe ja õiguse eest on eesti rahvas alati võidelnud. „Söö mis küps, ja räägi, mis tõsi“ — ütlesid nad juba vanal ajal. — „Meest sõnast, härگا sarvest“, hindasid meie esivanemad inimest.

Eestlasel on palju tõekspidamisi. Tõe- ja õiguse - armastus on neist aga tähtsamaid. Eestlane võib palju taluda. Ent tõe- ja õiguseväänajate vastu võib eestlane isegi surma minna, kuid alla ta ei anna. Kui eestlasel on õigus, siis ennem ta murdub, aga ta selg ei paendu.

Bolshevism on eesti rahvale võõras. Mitte ainult võõras; bolševism on see, millega eestlane siin maailmas kõige vähem tahaks tegeleda, sest bolševism põhineb valel ja õiglusetusel.

Bolševikud nõudsid baase ja kinnitasid pühalikult — Eesti sisemistesse asjadesse meie ei sega. Aga nad võtsid vägivallega kogu Eesti.

Stalin vandus Marxi habeme juures — inimene on meie kallim vara! Ent tema „pühad“ jüngrid GPU-st hävitasid inimelusid, nagu oleksid need Egiptuse rohutirtsud. — Stalin laskis teha „konstitutsiooni“. Ainult rumalad venelased ei taibanud, et see on suurim komöödia, mis maailmas kunagi kirja pandud. Kahjuks on see aga väga traagiline komöödia.

Ka eesti rahval tuli terve aasta seda miljonite õnnetut komöödiat kaasa mängida — sundosalistena. Nagu roomlased lõbustasid endid gladiaatoritega, orjadega, kes pidid üksteist tapma, nii mängis Stalin ja tema bolševike bande inimgruppe üksteise vastu välja. Sõber on sõbra nuhk, laps — ema - isa mõrtsukaks.

Eestlane pole hea näitleja. Ta sööb, mis küps ja räägib, mis tõsi. — Seda tegi ta ka sellel hirmsal terrori-aastal. Aga bolševikele see ei meeldinud. Neile ei meeldinud, et eestlasel on süüa, ja neile ei meeldinud, et

eestlasel on oma arvamine bolševikest ja bolševismist. Neile ei meeldinud kuulda tõtt endi kohta. Neile ei meeldinud üldse eestlased. Ainult üks oli, mis meeldis meile, eestlastele, ja meeldis ka idast tulnud bolševikele või siin virisenud ja närutsenud bolševike sabarakkudele. See oli — ilus Eesti! See maa, mis on meie isade maa! See maa, mis aastasadade jooksul on meie esivanemate poolt haritud viljakandvaks maaks. See maa, mis meie põllumehe salved täitis. Need rannad ja saared, mis toidavad meie tublisid kalureid — vaat' see meeldis idast tulnud kultsudes inimkujudele.

Kurva komöödia viimane vaatus oli veriseim, mida eesti rahvast sunniti kaasa mängima. — Õnneks saadi aga lavastada vaid algus. Selle lõpp oli ette nähtud verisemaid ja kurjemaid, kui üldse suudaks välja mõelda üks kultuurrahvas. —

Kuid kõik need kometitegijad, kõik need mõrvarlikud bolševikud lenin-stalini õpetuse klounimaski taga puistati Saksa-Eesti ühisel relvavendlusel laiali ja saadeti teele sinna poole, kus nende õige asupaik.

Ja nüüd, kus jälle õigus ja õiglus valitseb

juba terve aasta Eestis, tuletagem meelde, et selle saabumisel on oma osa andnud ka Omakaitse.

Nagu mujal, nii ka Koerus olid omakaitseelased need, kes metsadest kogunesid vabastatud Koeru ja siin kohalikku kaitset eestlastele ja eesti kodudele organiseerisid. —

Viha bolševike vastu on suur. Koerulased vihkavad neid, nagu kõik eestlased. See viha oli aga kirjeldamatu siis, kui just tuldi metsadest, siis, kui mälestused terrorist ja üleelatud päevadest olid verivärsked. Ent vaatamata taltsutamata näivale vihale, suutis Koeru Omakaitse seista oma ülesannete kõrgusel. Koeru OK suutis jääda tõe- ja õiguse pinnale. Koeru OK näitas, et ta on suuteline seda ideed teostama, mille eest ta terve aasta põrandalla ja hiljem metsavendadena võitles — tõe ja õiguse eest.

Ka tulevikus jääb omakaitselaste lipukirjaks — võitlus tõe eest, võitlus õigluse eest!

Koeru sõjasündmuste keerises

Nagu palju tuhandeid teisi kohti, pidi ka Koeru ja ta ümbruskond möödunud suvel maitsma bolshevike terrori kibedusi ja ohvriks tooma nii mõnegi tubli eesti tütre ja poja.

Kui oli veel kuidagi talutav bolshevike hirmuvalitsus enne ja kui mindi pahaaimamatult magama veel 13. juuni ööl, siis ei teadnud paljudki aimata, et kannatustetee algab, mil kirjutatakse kuupäeva 14. juuni 1941. Bolshevistliku elemendi brutaalsusega kisti oma eesti kodudest ja viidi Venemaa lagedikele nälgima Väinjärve valla kodanikud vandeadvokaat August Suurkivi perekonnaga, endine vallavanem Aleksander Aas perekonnaga, jõukas taluomanik Jüri Vilja abikaasaga, endine kaupmees Johannes Bauer, maaler Evald Tuglas ja isegi Täitevkomitee ametnik Rudolf Sirel, keda viidi pettuse katte all, et viiakse kaasa tõlgiks. Koeru elanikkonna meeoleu oli masendavalt rusutud päevasündmustest, pealegi kus

Koeru pidi läbisõidu tõttu nägema nii paljude naabervaldade ja maakonna linnade kaaskodanike kannatusteid. Ainult kommunistidel leidus niipalju inimtundetust, et käisid sel päeval näod naerul. Nimetatud inimeste küüditamist toimiti suurima saladuskatte all, alles 14. juunil ja järgnevatel päevil hakkasid kuulduma jutud, et 14. juuni minejad olnud Piibelehe koostatud nimekirja järgi, kuid Baumanni nimekirja järgi pidi tulema mõne päeva pärast uus küüditamine, milline oli siiski bolshevikel juba ammu ettekavatsetud, mida tõendab hiljem avastatud Väinjärve valla maatöölise ametiühingu juhatuse protokoll, kus 16. sept. 1940. a. juba otsustati saata nimekirja EK(b) P Järvamaa komiteele töörahva vaenlaste üle ümberasumisele saatmiseks.

14. juuni sündmustega hakkas esimesi inimesi maapakku tõmbuma. Ei olnud teada, kelle kord on järgmine ja seepärast iga kodanik, kellele oli kallid isamaa pind ja oma elu, hakkas otsima varju kodumaa metsade kaitsvast rüpest. Hirmuga oldi valvel päevad ja ööd. Iga tund kardeti autot ette vuravat, mis lahutaks kallist kodust ja kodumaast.

Noile sündmusile astus aga vahele 22. juuni, mil bolshevikete vastu sõda kuulutati ja mil esimest korda võidi märgata, kuidas Piibelehe ja teiste kommunistide püksid jalgas värisema hakkasid. Inimesed aga ei julenud bolsheviketele enam otsagi vaadata,

kartes silmadega reeta oma rõõmu, sest iga inimhing tunnetas, et nüüd peab lähenema pääsmine punasest terrorist. Juba kostus kaugelt kahurimüra . . . Tulid korraldused korralduste peale. Läksid hobused. Nii mõnigi viis oma hobuse Tapale viimise asemel metsa, pannes kaalule oma elu ja varanduse. Käidi kaebamas Täitevkomitee ees.

Isegi niikaugele alandasid end inimesed, et üks õde käis kaebamas oma venna peale, et ta ei ole hobust Tapale viinud.

Ööl vastu 2. juulit pandi bolshevike poolt toime hirmsaim roim — lõhuti maatasa Vabadussõjas langenute mälestussammas — püham ese, milleks ümbruskonna helled südamed olid andnud palju, et jäädvustada meile kõigile südamelähedast vabadusaadete eest võitlejate mälestust.

3. juulil läksid noored-kutsealused. Neist olid pooled siiski nii tublid, et läksid metsa lisaks varasematele sealolijatele. Tekkisid esimesed metsavennad ja nende väljastumine. Käidi juba vaenlaste Nahkanuia valveposti vallutamas eesmärgiga — saada säält relvi ja sõjavarustust. Löödi tund aega lahingut, mille tulemuseks oli vaenlase poolel üks surnu ja üks raskesti vigastatu. Sõjavarustust saadi siiski vähe. Järgmisena oli päevakorras valla Täitevkomitee ülevõtmine. Selleks kavatseti Täitevkomitee mehi tabada teel, kui Täitevkomitee pidi evakueeruma. Ööpimeduses vastu 10. juulit oodatigi Täitevkomitee mehi surnuaia

taga, kus peeti pooltunniline „Koeru lahing“. Saatuslikult pääsesid aga Täitevkomitee mehed tule alt terve nahaga läbi, ainult vangi võeti komnoorte sekretär Mõttus ja Väätsa valla Täitevkomitee sekretär Volde-
mar Raudsepp, kes järgmisel päeval hävituspataljoni haarangul surma said. Mõttus viidi kinni Vahu külla, Saueaugu talu aita, mille tagajärjel talu peremees Juhan Õnnepalu mõne päeva pärast hävituspataljoni poolt minema viidi ja praegu teadmatuses viibib.

Kuna Täitevkomitee esimees, kurikuulus Jaan Piibeleht, oli terve nahaga minema pääsenud, ilmus ta varsti vallamajja tagasi, kus pörotas: „Ma tahtsin vagusalt kaduda, kuid mind ei lastud minna ja nüüd saab kõik kõige karmimalt kätte tasutud.“

Ja tõesti algaski nüüd suurim hirmuaeg koerulasile ja tervele Väinjärve valla rahvale. Järgnesid massilised arreteerimised ja mõrvamised. Venelasi ja lätlasti tuli Koeru alevik täis. Kogu valla rahvas käsutati surmanuhtlusega ähvardades Arukülla kaitsekraave kaevama. Igapäev oli oodata Koeru aleviku maatasa põletamist.

Kommunistid käisid ööseti bensiinipudelitega aleviku vahel ringi, kuid omameeste valve oli niivõrd tugev, et põletamine jäi teostamata. Iga päev sõitis hävituspataljoni Piibelehe juhtimisel Koeru ja külade vahet ringi, otsides uut saaki. Kuna Piibeleht siiski hirmu tundis oma elu eest ja leidis,

et Koeru ei ole talle enam küllalt kindlaks kantsiks, asus ta Järva-Jaani, kus ka naabervald Võhmuta sai tema koledusi tunda. Samas nimetas Piibelet omale vääriliseks järglaseks Täitevkomitee esimehena Vello Siidoja, kes ka agarasti jatkas küüditatute ja arreteeritute varanduste kokkukandmist ja omastamist.

Järgnes 22. juuli — meeste mobilisatsioon, mida kardeti juba ammugi. Veel enne kui mehed said vallamajja kokkugi koguda, käskis Piibelet Järva-Jaanist kontrollida, kelle allkirju ei ole käsulehtedel all, et need on niikuinii metsas või lähevad sinna. Oli aeg, kus tuli võltsida hirmuga isegi mõnda allkirja, sest paljud ei olnud lihtsalt alla kirjutanud, kuna neile ei meeldinud minna suurt „kodumaad“ kaitsma. Kuna kahurimüra oli ajutiselt vaibunud, ei sõندانud paljud metsa minna, kartes et sakslaste tulek viibib ja nende omaksed ja varandus võidakse hävitada. Seega $\frac{1}{3}$ läks mobilisatsiooniga, kuna $\frac{2}{3}$ olid kanged mehed ja läksid metsa, et saagu mis saab — ennem surevad kodumaa pinnal, kui lähevad verise Stalini jüngriks. Jällegi kasvas metsavendade pere tublisti. Nii ei julgenud varsti hävituspataljoni mehed enam Jõe ja Metsanurga küla metsadesse haarangutele minnagi. Juba olid ka saksa väed Väinjärve valla piiril Koigi vallas.

Saabus 31. juuli... Hommik ei erinenud palju eelmistest hommikutest. Kõik näis veel,

venelastele kindel. Inimesed käsutati uuesti Arukülla kaevama kaevikuid, kuna sakslasi oodati kogu aeg Koigi poolt. Selleks päevaks oli bolshevike viimane käsk — kõik loomad viia Kuusna mõisa. Inimesed olid juba niivõrd tuimaks ja küpseks muutunud, et löid käega — tulgu mis tuleb, aga loomika ei vii. Ometi võis bolshevikkudel põhjust olla isegi rõõmustamiseks, et nende käske siiski täideti, sest tõesti üks lehm oli viidud Kuusna. Imelikult tugevaks hakkasid aga kahurilasud minema hoopis Rakke poolt. Vahu külla seati üles patarei, Koeru kiriku ette kuulipilduja. Imelik ärevus ja kahin käis läbi Koeru. Plaanitseti ja peeti nõu, kuhu nüüd sõja eest pakku pugeda. Oli juba kuuldusi, et sakslased olevat Rakkes. Tegelikult olid aga sellal saksa sõjaväeosad juba Väinjärve valla oma piires. Nimelt oli Koerust 5 km kaugusel olev Puhmu küla sakslaste poolt vabastatud. Venelane aga kindlustas kõvasti Aruküla, sest Koeru pidi olema lahinguplats. Samas lasti aga Liigvallast Kapu metsa, mis venelasi puupüsti täis. Rääkides Täitevkomitee esimehe Vello Siidoja'ga ja kuulates väljas kõrvulukustavaid mürskude lõhkemisi, ütles see teeseldud rahuga, et laskmine on umbes 30 km kaugusel ja venelased ise lasevad Vahuküllast Kapu vaatetorni. Naisametniku küsimusele, miks venelased lasevad Kapu vaatetorni kahuriga, kuna seda võib ju lõhkeainega palju kergemini õhku lasta, vastas

Siidoja, et venelased harjutavat seega täpsust. Seekord oleks paras olnud talle vastata, et vaata, et nad veel sinugi pea pihta laskmise täpsust ei hakka harjutama, sest niivõrd läbipaistev oli see bolshevistlik loba. Juba värisesid laskudest vallamaja seinad ja isegi niisugune võimukandja, nagu täitevkomitee esimees, hakkas iga minutiga suuremat ja suuremat rahutust tundma ning kiirustas Kuusna minekuga, sest loomade vastuvõtmise juures pidid olema täitevkomitee esimees ja sekretär. Tolleaegne täitevkomitee sekretär Ojamaa aga venitas igati. Küsides kaasametnikelt, sai ta vastuse: „Ära mine—võibolla teevad su vagaseks!“ Siidoja ees tõi Ojamaa põhjenduseks perekonnaseisuraamatute ja dokumentide evakueerimist, kuna see oli isegi kõrgemalt poolt ette nähtud. Siidoja arusaades, et asi läheb kiireks, hakkas ise oma maist vara ja naisi-lapsi evakueerima ning otsima hobusemeest. Ojamaa kandis aga koos ametnikuga perekonnaraamatuid edasi keldrisse, lootes nii pääseda Kuusna teekonnast, sest see oleks võinud kujuneda viimseks kättemaksutunniks talle, kuna ta ei olnud läinud kutse peale ausammast lõhkuma.

Iga minutiga kasvas elanikkonna ärevus. Äsja oli Piibeleht sõitnud läbi Koeru ja käinud Kuusnas vaatamas, kas on viidud loomi ja nähes, et käsku pole täidetud, ähvardanud, et küll me homme vaatame. Aga homme tuli tal hakata vaatama teed „suure ko-

dumaa“ poole, sest juba kell 6 õhtul sõitis esimene saksa tank Kapu kõrtsi ette, millele järgnes teisi. Vabastamise tund oli saabunud... Hõisked täitsid kodanike rindu ja vaimustuse õhinal libises käest täitevkomitee esimees Vello Siidoja nagu luts, kihutades oma varanduse ja naise-lastega vaevalt 10 minutit enne sakslaste saabumist Laaneotsa teest alla, ise hirmuga iga minut üle öla tagasi vaadates, et kas juba on kannul. Pääses küll Tallinna, kuid sääl tabati siiski; ainult teine mörvar, Piibeleht, on seni tabamata ja selgumata tema saatus. Kodumaa muld oleks talle liiga hea.

Sõitsid tankid. . . raksatasid kahurid, vingusid kuulid. . . Täitevkomitee sekretär pani ühes ametnikuga rukkisse ja säält edasi metsa, et mitte sõjale jalgu jääda. Laskmisest süttis üks maja, kuna muud kahjustused olid ainult mõningad aknaklaasid. Venelased taganesid, saksa väed marssisid sisse. Sõda oli siiski õnnelikult veerenud üle Koeru, nõudes vaid ühe hoone. Veel 30. juuli õhtulgi lubas Siidoja teha kokkukäsitatud raadiotest, mis asusid Baueri majas, ühe suure paugu.

1. augusti hommikul tööle tulles leidis endine arveametnik eest tühja vallamaja, kuid tervena ja puutumata, ühes valla käskjalaga. Samas tulid ka kohalikud elanikud major Jaagund, Mart Randma ning teised vallamajja tegema puhastustööd. Tõmmati alla NSVL tegelaste pildid. Punane nurk oli

kadunud 10 minuti jooksul. Otsiti aidast käskjala poolt sinna peidetud riigitegelaste pildid ja ehiti nendega vallamaja seinu. Otsiti lakast üles kõigile armsad Eesti ja Järvamaa vapid ning asetati nad oma aukohale. Raud rahakassast toodi välja sini-must-valge rahvuslipp ja heisati see pisarateni liigutatult vallamaja katusele. Samas kerkisid kõikjal eesti rahvale pühad sini-must-valged rahvuslipud. Jälle võisid nad lehvida eesti sinitaeva poole ja kuulutada Koeru vabastamist bolshevike terrorist. Oli hävitatud varandusi ja inimelusid, kuid ei oldud suudetud hävitada elavate eestlaste hingi ega neile püha sini-must-valget. Kohe algas ka raadiote väljaandmine, mis omakorda rõõmustas kodanike südameid. 1. august oli päev, kus tuli palju tegutseda, palju uuendusi oli tarvis läbi viia. Selleks saadeti sõna end. täitevkomitee sekretärile Ojamaale, et vankad on Koerust kadunud ja aeg metsast välja tulla. Tuli Ojamaa, tulid Koeru ja ümbruskonna rahvas kokku, peeti esimene vallavalitsuse koosolek ja moodustati uus aj. vallavalitsus Martin Ahega ja Omakaitse major Jaagundiga eesotsas. Taas määrati ka tagasi Paidest endine vallasekretär Mihkel Reinut ja töö võis jätkuda endise innu ja hoolega, sest 1. august pidi andma tagasi Koerule ja Väinjärve vallale usu ellu ja paremasse tulevikku. Algas kibe organiseerimise ja lammutatu taas ülesehitamise töö, sest sõjajäljed tulid parandada.

Neid oli küll löödud mõnigi väga raske inimeste ja varanduste kaotuse näol, kuid nad ei tohtinud olla Koeru ja ümbuskonnale surmahaavaks. Möödunud suvel kaotas Koeru oma mobiliseeritutena, küüditatutena ja mõrvatutena kokku umbes 200 inimest. Varanduselt said kõige enam kannatada Jõe- ja Metsanurga külad, kuna nad asusid suuremate lahingute piirkonnas. Tules hävinesid 9 talu hooned.

Haavu on, kuid on Järvemaal teisi, kus on neid rohkem, ja Väinjärve paraneb neist haavadest, tõstes jällegi pea püsti ja suunates selge pilgu vastu vabale ja paremale tulevikule.

Metsavendadest — Omakaitseni

Pole võimalik vaikida sündmustest, mis leidsid aset üks aasta tagasi. See ajajärk on Eesti rahva elus üks traagilisemaid ja masendavamaid, kuid ühtlasi ta näitab, et eestlane ei karda surma ning vereohvreid, mida ta peab tooma oma kodu ja oma rahva eest. Eesti rahvas näitas neil päevil, et meie koht on Lääne-Euroopa kultuurrahvaste keskel, kuid mitte bolševistlike barbaaride hulgas. Koeru ja selle ümbruskond said bolševike metsikusi küllaltki tunda.

Varsti peale kommunistide vägivaldset võimuletulekut arreteeriti Koerus ja selle ümbruskonnas palju endiseid kaitseliidu ja teisi avaliku elu tegelasi, kuna need olid tollaegsele maksvale vaimule kardetavad ja ohtlikud. Mida põhjalikumalt „puhastust“ teostas kommunistlik võim, seda tihedamaks muutusid Eesti meeste read. Salajased kooskäimised ja nõupidamised, valjust keelust ja ähvardustest hoolimata, muutusid järjest sagedamaks. Kui saabus suurima julmuse päev — 14. juuni 1941, millal küüditati Koerust 6 perekonda 14-ne inimesega, tõmbusid

käed tahtmatult rusikasse ja ähvardasid kättemaksu. Kõik agaramad ja julgemad tegelased kadusid oma kodudest metsadesse, et sealt võimaluste piirides kahjustada kommunistide tegevust. Salajastel välisraadiojaamade kuulamistel oli selge, et peagi peab tulema pääsemine sellest maapealsest põrgust. 22. juuli 1941 a. hommikul umbes kella 7 paiku üks metsavendade grupp, olles salajasel raadiokuulamisel kuulanud saksa ringhäälingust etteloetud Juhi proklamatsiooni ning teadet, et saksa väed on juba ületanud N. Vene piiri, teatas sellest ka teistele. Kõigi rõõm oli suur. Kiiresti kanti teade metsavendade poolt edasi külast külla ning sõjateade levis kulutulena. Julgus kasvas, lootused suurenesid. Metsavendade grupid, millistest suuremad asusid Jõeküla metsades ning Silmsi rabas, kaalutlesid juba julgeid sõjaplaane. Metsadesse olid koondunud peamiselt endised kaitseliitlased ja mobilisatsioonialused mehed. Suur puudus oli aga relvadest. Olid ainult mõned üksikud püssiloksud ja revolvrivid väga vähesete padrunitega. Nahkanuia külas, võrdlemisi üksikus kohas, asus venelaste õhuvaatluspost. Ühe grupi poolt otsustati vallutada nimetatud post, et saada relvi ja laskemoona. 13. juuli keskpäeval otsustati see post vallutada. Teostatud kallaletungil vangistati postil olev venelane ilma ühegi pauguta. Sellele järgneval tulevahetusel, kusjuures venelased olid palju paremas olukorras, sai surma üks

venelane ja teine haavata, kuna kaks põgene-
ma pääsesid. Saagiks saadi kolm head vint-
püssi ja hulga nii hädavajalikku laskemoona.
Järgmisel päeval, s. o. 14. juulil sõitsid Pai-
dest Koeru vene sõjaväeosad, kes teostasid
metsas haarangu, milline võimalus oli aga
juba ette arvestatud. Venelaste ilmumine
haarangu teostamiseks võeti metsavendade
poolt vastu energilise tulistamisega, mille
juures 5—6 ründajat pidid oma elu jätma.
Tihe venelaste kuulipildujatuli sundis met-
savendi taanduma sügavamale metsa, ilma
ühegi omapoolse kaotuseta. Nüüd kammiti
mets umbes 4 klm laiuselt ja 6 klm pikku-
selt läbi, kusjuures langesid venelaste kät-
te 3 metsavenda, kes hiljem leiti mõrvatu-
na. Venelaste kätte langesid nüüd ka met-
savendade poolt samasse metsa aetud Udeva
ja Viisu mõisate karjad. Kari oli küll sel-
leks korraks kaotatud, kuid Venemaale vii-
misest siiski päästetud, sest vahepääl oli
juba tee Narva juurest Venemaale läbilõi-
gatud, ning hiljem saadi väärtuslik kari
vähemate kaotustega ometi jälle Tallinna
juurest kätte. Veel mitmes paigas mujal
Koeru ümbruses toimusid väiksemad tule-
vahetused metsavendade ja kommunistide
vahel, kusjuures metsavennad alati näitasid
üles suurt vahvust, julgust ja meelekindlust,
et päästa eestlaste varandusi ning teha ve-
nelaste elu võimalikult kibedaks ja ohtli-
kuks.

Suuremaid lahinguid venelaste ja hoog-

salt edasitungivate saksa väeosade vahel aga Koeru ümbruses ei olnud. 1. augustil m. a. saabusid Koeru esimesed saksa väeosad. Samal päeval pandi kohaliku saksa väeosa ülema nõusolekul ka ametlik alus Koeru omakaitsele, kelle juhiks määrati major Jaan Jaagund ning temale abiks lipnik Ernst Arviko. Major J. Jaagundi kogenud ja asjatundlikul juhtimisel asus Koeru omakaitse täitma laiaulatuslikke ja mitmekesiseid ülesandeid, et tagada bolshevikite hirmuvalitsuse ajal laostunud ja hävingule määratud kodude taaskorrastamist. Omakaitse tekkis spontaanselt. Iga tõsine Eesti mees pidas oma pühamaks kohuseks astuda selle ridadesse.

Sõda on siit ülekäinud, ta on jätnud oma tõsised jäljed. Inimkaotused on Koerul küllaltki suured. Küüditatud on 16 inimest, arreteeritutena ära viidud 7 inimest ja bolshevikite poolt tapetud 11 inimest. Neile lisandub veel mobilisatsiooniga Venesse kaasa viidud ca 170 meest. Kuid taas keeb hoogne ülesehitustöö, et kaotada bolševistliku metsikuse jälgi.

Kiired tööd ja toimetused ei luba meid kaua norutada ja pisaraid valada. Püss ühes ja adrapuud teises käes jätkame oma töid. Eestlane on visa ja sitke. Teda ei murra raskused ja läbielatud koledused. Brutaalselt hävitatud kodu varemeil kerkib uus kodu, ning seda ei saa enam hävitada barbaarne

kommunism. Meie tahame olla oma esivanemate väärilised järeltulijad ning meie läbielatud raskused kinnitavad, et:

Kalevite kanget kaela
saa ei kütke kinnitada
orjaikke aheldada...

Väinjärve valla inim- kaotused

Mõrvatud:

1. Elmar Aava
2. Juhan Aller
3. Herbert Jakovits
4. Heinrich Kask
5. Oskar Lumi
6. Osvald Mesilane
7. Lovisa Muusikus
8. Juhan Norman
9. Eino Piigert
10. Johannes Tomingas
11. August Vutt

Miinide plahvatamisel surma saanud:

1. Aino Linderman
2. Erich Linderman
3. Aleksander Võsur

Haarang-lahingus langenud:

1. *Voldemar Aulik*
2. *Elmar Insolin*

Arreteeritud ja praegu teadmata kadunud:

1. *Karla Haring*
2. *Hugo Peiker*
3. *Juha Randma*
4. *Valdek Rannisto*
5. *Richard Tõnissoo*
6. *Amanda Varem*
7. *Juhan Õnnepalu*

Väinjärve vallast küüditatud:

1. *Aleksander Aas*
2. *Leontine Aas*
3. *Ülo Aas*
4. *Johannes Bauer*
5. *Elisabeth Krull*
6. *Kiril Molodzov*
7. *Olga Molodzov*
8. *Rudolf Sirel*
9. *August Suurkivi*

10. Linda Suurkivi
11. Õie Suurkivi
12. Heila Suurkivi
13. Lya Suurkivi
14. Evald Tuglas
15. Jüri Vilja
16. Anna Vilja

*Mobiliseerituina kaotas Väinjärve
vald üle 170 mehe.*

*Idarindel kodumaa vabaduse eest
võideldes langenud:*

1. Kaljo Petron
2. Edgar Vellesoo

Kaugel näen kodu kasvamas

Väinjärve valla vabastamise aastapäev pole tavaline aastapäev, kus meenutatakse minevikku ja vaadatakse tagasi tehtud tööle. Sest see minevik, millist tänasel vabanemise aastapäeval pühitseme, see minevik ei unune eesti rahval iialgi. Seda mineviku meenutatakse põlvedest põlvedeni kui õudseimat aega Eestis ning kõneldakse bolševike hirmutegudest hoiatuseks, et tulevased põlved teaksid, kes on õieti nende ürgvaenlane.

Tänasel tähtpäeval seepärast, vastu harjunud tavasid, suuname pilgu ettepoole, üle bolševike pärandusena jäänud varemete, kus näeme kerkimas uusi ja nägusaid hooneid. Suuname pilgud veelgi kaugemale — ja me näeme kerkimas võidu ja rahulippe, ning näeme lõpuks koju saabumas neidki, kes pragu on vaid mõttes meie keskel; neid Väinjärve valla kodanikke, kes praegu Stalini orjadena vaevlevad Siberi rabades ja metsades.

Ja kui me selle nägemuse võtame endale südamesse, siis anname kõik, suured ja väikesed, töotuse, kõik jõud rakendada meie koduvalla ja kodumaa ülesehitamiseks, et võiksim e kindlalt ütelda —

kaugel näen kodu kasvamas!

Riigiraamatukogu

No \$ 10184

S I S U:

1. Aktuse kava 3
2. Neile mõtleme tänasel päeval . . . 4
3. Eesti muld ja eesti süda — I. Piigert 7
4. Tõe ja õiguse eest — mjr. J. Jaagund 9
5. Koeru sõjasündmuste keerises . . . 13
6. Metsavendadest — Omakaitsemi —
ltn. H. Puupill 23
7. Väinjärve valla inimkaotused . . . 28
8. Kaugel näen kodu kasvamas—M. Ahe 31

